

Michaela BURIÁNKOVÁ

Barokní šlechtic a jeho právní poradci. Na příkladě sporu mezi Annou Kateřinou Swéerts-Sporck a Kristýnou Alžbětou z Obernitz (1739–1743)

Abstract: *The case of the court dispute between Count Anna Katherina von Swéerts-Sporck and Christina Elisabeth von Obernitz, which took place in the 1740s is used to describe the relation between a Baroque aristocrat and his or her legal counsellors, how many of these counsellors were necessary to prevail in the dispute and how. The paper describes a legal network Count and Countess Swéerts-Sporck established as well as the possible methods of legal defence.*

Key words: *Anna Katharina Swéerts-Sporck – Franz Anton Sporck – 18 century – Bohemia – lawyers*

Tato studie pojednává o soudním sporu hraběnky Anny Kateřiny Swéerts-Sporck (dcery hraběte Františka Antonína Šporka) s paní Kristýnou Alžbětou Obernitzovou, který probíhal v letech 1739–1743.¹ Spor vyvolala paní Obernitzová, když se pokusila vymáhat soudní cestou údajný čtyřicet let starý dluh, který si František Antonín Špork udělal u její matky Doroty Alžběty Heslerové. Jako důkaz jí měla posloužit obligace na 150 000 říšských tolarů vlastnoručně podepsaná hrabětem a dalšími svědky. Tato obligace byla ale konečným soudním výrokem prohlášena za falešnou a žalobkyně obviněna ze zbytečného zaneprázdnění práva a odsouzena k zaplacení soudních výloh.²

Pře se začala 5. září 1739 podáním žaloby paní Obernitzové na hraběnku Swéerts-Sporck k soudu nejvyššího purkrabství Království českého. Ačkoli jednoznačným závěrem úředního ohledání originálu obligace v prosinci roku 1739 na Nejvyšším purkrabství a také dalšího ohledání vyžádaného přímo královským prokurátorem v únoru 1740 bylo prohlášení obligace falešnou, tento proces se protáhl až do roku 1743. Zdržení mimo jiné způsobil císařský reskript z 26. února 1740, který tento civilní proces pozastavil a zahájil proti Kristýně Alžbětě z Obernitz a dalším podezřelým v tomto případě trestní řízení.

1 Nejnovější monografií věnovanou hraběti Šporkovi je Pavel PREISS, *František Antonín Špork a barokní kultura v Čechách*, Praha 2003.

2 Knihovna NKP Hospitalu Kuks, inv. č. 6987, kalendář se zápisky T. A. Seemana z roku 1742, zápis z 8. 6.

Díky tlaku Swéerts-Sporcků na Českou dvorskou kancelář trvalo přerušování civilního procesu pouze do 30. června 1740, kdy vydal císař nový reskript, aby se vyřešení celého procesu urychlilo a nestálo tak v cestě dokončení fundací hraběte Františka Antonína Šporcka.

Swéerts-Sporckům zbývalo již jen dodat k úřadu Nejvyššího purkrabství excepci a vyčkat na případnou repliku paní Obernitzové. Jelikož se ani po několika prodlouženích lhůty k dodání žalobkyně k replice neodhodlala, proběhla v březnu 1742 konečná intulace procesních spisů určených k projednání na zemském soudu. Proti výše naznačenému rozsudku vynesenému v červnu roku 1742 se pokusila paní Obernitzová bránit odvoláním se k České dvorské kanceláři, ale Marie Terezie ho z titulu české královny 15. června 1743 definitivně potvrdila.³

Jednalo se o spor ve své době velice sledovaný veřejností. Důvodů, proč se veřejnost o průběh procesu údajně tolik zajímala, bylo hned několik. Především se spor týkal velice vysoké částky peněz, neboť 150 000 říšských tolarů zaznamenaných v obligaci se za 40 let, které uplynuly od vzniku údajného dluhu, vyšplhala na půl milionu říšských tolarů. Prohra takového sporu mohla podle zprávy kanceláře českého místodržitelství Swéerts-Sporcky úplně zruinovat.⁴ Za druhé musela být kvůli probíhajícímu sporu na delší dobu pozastavena realizace kukské špitální fundace, kterou byla Anna Kateřina Swéerts-Sporck pověřena jako dědička Františka Antonína Šporcka.⁵ Třetí významný rozměr dodával tomuto sporu také fakt, že do něj byla vtažena jako další rozhodovací instance vláda saského kurfiřtství, neboť jedním ze svědků a obžalovaným podezřelým v následném trestním řízení byl saský advokát jménem Johann Christof Müller.⁶ Jednalo se tedy o spor zasahu-

3 Průběh procesu je rekonstruován podle údajů v dokumentech České dvorské kanceláře a podle deníkových zápisků Tobiáše Antonína Seemana. Viz Národní archiv Praha (dále jen NA Praha), Česká dvorská kancelář (1293) 1523–1749 (dále jen ČDK), inv. č. 1225, číslo 2162, kart. 936, záležitosti obligace na 150 000 říšských tol. vystavené Františkem Antonínem Šporckem Alžbětě z Obrnic a prohlášení za falešnou (1740–1744) a Knihovna NKP Hospitalu Kuks, inv. č. 6978–6994, kalendáře se zápisky T. A. Seemana z let 1731–1747.

4 NA Praha, ČDK, inv. č. 1225, číslo 2162, kart. 936, záležitosti obligace na 150 000 říšských tol. vystavené Františkem Antonínem Šporckem Alžbětě z Obrnic a prohlášení za falešnou (1740–1744), zpráva od českého místodržitelství z 4. 4. 1740.

5 O závislosti dokončení kukské fundace na výsledku sporu s Kristýnou Alžbětou Obernitzovou se zmiňuje také Pavel Preiss, který prohlásil paní Obernitzovou za Šporkovu vzdálenou příbuznou. V tomto svém tvrzení čerpal Pavel Preiss s největší pravděpodobností inspiraci z monografie Heinrich BENEDIKT, *Franz Anton Graf von Sporck. Zur Kultur der Barockzeit in Böhmen*, Wien 1923, s. 316. V žádném z dokumentů, které jsem měla k dispozici, se ale zmínka o tomto příbuzenství nenachází. Srov. P. PREISS, *František Antonín Šporck*, s. 238. Podrobněji k fundaci viz článek Ladislava Svatoše *Počátky hospitalní nadace Františka Antonína Šporcka v Kuksu* v tomto čísle časopisu.

6 O spolupráci se saskou stranou viz NA Praha, ČDK, inv. č. 1225, číslo 2162, kart. 936, záležitosti obligace na 150 000 říšských tol. vystavené Františkem Antonínem Šporckem Alžbětě z Obrnic a prohlášení za falešnou (1740–1744), zprávy z června až října 1740.

ující a ovlivňující mnoho lidí a institucí, zejména však rodinu Swéerts–Sporcků a jejich okolí.

Ačkoliv rozsudek z roku 1742 o nepravosti obligace paní Obernitzové zněl jasně a z našeho pohledu vypadá tento závěr nezpochybnitelně, je třeba dodat, že z teoretického hlediska nemusel být nutně jediný pravdivý. Rozhodnutí soudu mohlo být závislé na schopnostech advokátů a možnostech sporných stran zajistit si dobré právní zástupce a kvalitní obhajobu (či žalobu). Nabízí se tedy otázka, zda nemohl být výsledek soudního sporu pouze výhrou sociálně silnějšího v boji o majetek, přeneseně sociální prestiž. V boji vedeném ne pomocí hmotných zbraní a fyzického násilí, ale za využití prostředků, jež nabízí stabilizovaná centrální mocí regulovaná společnost.

Podle Norberta Eliase jsou v nestabilizované společnosti afekty agresivity nutné pro zajištění vlastní obrany a zdrojů obživy. Jakmile se vytvoří určitý společenský řád, zaručený centrálními orgány státu, mohou se lidé (v ideálním případě) zříci fyzického násilí.⁷ Monopolem násilí a moci nyní disponuje stát, tudíž se lidé dokonce musí vzdát agresivního chování, své afekty ventilovat jiným, „civilizovaným“ způsobem a své potřeby hájit za pomoci státních institucí – různých úřadů a soudů.

Tyto instituce navíc poskytly větší možnosti ženám, které by ve společnosti neregulované v podstatě neměly možnost své potřeby samostatně hájit. I bez dostatečných fyzických dispozic mohla paní Obernitzová, navíc původem z rodiny z rytířského stavu, zaútočit žalobou na sociálně výše postavenou hraběnkou Annu Kateřinu. Státem kontrolované instituce pro regulaci fyzického násilí tedy ženám přinášely prostředky, jak se bránit. Leckdy byly i zdrojem většího sebevědomí a umožňovaly ženám dokonce velice troufale útočit, jako tomu zřejmě bylo i v případě paní Obernitzové. Státem regulovaný právní systém tedy umožňoval alespoň částečnou rovnoprávnost pro potenciální soudiče nejen z hlediska genderu, ale také napříč sociálními vrstvami. Kromě případu paní Obernitzové existuje řada dalších příkladů sociálně nerovného sporu, iniciovaného člověkem níže postaveným.⁸ Tato rovnoprávnost v právním systému byla většinou jen teoretická, protože ji omezovaly majetkové poměry a finanční možnosti potenciálních soudců.

Na druhou stranu ale prostor pro realizaci v právním systému nebyl ženám otevřen úplně. Jejich možnosti mohl stále omezovat status manželky či dcery. Od nich se – na

7 Norbert ELIAS, *O procesu civilizace: Sociogenetické a psychogenetické studie, II. Proměny společnosti. Nástin teorie civilizace*, Praha 2007, s. 260.

8 Namátkou můžeme z těch soudobých jmenovat například soudní spory, které postihly některé členy rodu Valdštejnů. Po smrti Ferdinanda Arnošta z Valdštejna musela jeho vdova Marie Eleonora rozená z Rottalu čelit žalobě z nesplaceného dluhu, který se na ní pokusil vymáhat za pomocí zfalšovaného dlužního úpisu žid Prosper Löwi. Tento dlužní úpis se týkal částky 7 500 zl. Srov. Jiří HRBEK, *Barokní Valdštejnové v Čechách (1640–1740)*, dizertační práce FF UK, Praha 2011, s. 396–397.

rozdíl od mužů – nevyžadovalo, aby disponovaly aspoň základním právnickým vzděláním, protože je v případných sporech mohli zastoupit jejich manželé, resp. otcové. Tento handicap sice ženám nebránil v hájení jejich práv, nicméně mohl jejich výchozí pozici negativně ovlivnit. Proto ani samotná Anna Kateřina se ve své obhajobě příliš neangažovala a veškerou iniciativu převzal její manžel František Karel Swéerts-Sporck. Ačkoliv byla žaloba podána výslovně na její jméno a veškeré další dokumenty byly k úřadům podávány také pouze jejím jménem,⁹ ve skutečnosti to byl její manžel, který se osobně radil s právníky a úředníky, dohlížel na podobu akt a rozdával úkoly své pravé ruce, hofmistru Tobiáši Antonínu Seemanovi. Jeho iniciativa byla hodně výrazná a měla značný vliv na práci advokátů a podobu obhajoby.

Jak tedy vypadala síť právních poradců, které měl tento hrabě k dispozici? Na případu proti Obernitzové pracoval pro Swéerts-Sporcka nejdříve zemský prokurátor Maxmilián Johann Ering.¹⁰ Spolu s advokátem Eringem dohlížel na konstruování obhajoby také královský fiskus Johann Christian ze Strolzu¹¹ a činil tak z pozice člena Fundační komise dohlížející na realizaci kukské fundace hraběte Františka Antonína Šporka, jež byla pozastavena právě kvůli probíhajícímu sporu s paní Obernitzovou.¹² Jako takový měl fiskus Stolz na obhajobu větší vliv než prokurátor Ering, jak vysvítá ze zápisků Tobiáše Antonína Seemana, a tento rozměr se stal nejednou zdrojem konfliktů mezi právními poradci hraběte Swéerts-Sporcka. O vzájemných vztazích mezi jednotlivými články hraběcího právníckého aparátu pojednáme níže, nyní se vraťme zpět k samotné podobě tohoto aparátu. Kromě dvou hlavních právních poradců se hrabě radil s dalšími úředníky, jako byli písaři a deklamatoři úřadu desek zemských, expeditor místodržitelství apod., které hrabě využíval nejen k získávání informací, ale také potřebných dokumentů.¹³

Každého z úředníků poutal k hraběti poněkud jiný vztah založený na bázi zaměstnanecké, klientelské či přátelské. Ryze zaměstnanecké pouto se vytvořilo mezi Swéerts-Sporck-

9 Žaloba paní Obernitzové viz NA Praha, Nejvyšší purkrabství, registra žalobní německá 1737–1740, inv. č. 54; excepcce Anny Kateřiny Swéerts-Sporck viz Státní oblastní archiv Praha (dále SOA Praha), Velkostatek Křivoklát, Starý a Nový archiv, inv. č. 435, sign. D 154 či poopravená verze viz Státní okresní archiv Hradec Králové (dále SOkA Hradec Králové), Biskupský archiv, inv. č. 375, sign. IV. 0 2, kart. 40, fol. 27–36.

10 Knihovna NKP Hospitalu Kuks, inv. č. 6987, kalendář se zápisky T. A. Seemana z roku 1740, zápis z 10. 9. či 5. 9.

11 K osobě Johanna Christiana ze Strolzu (cca 1674 – 3. 5. 1752) srov. Petr MAŠEK, *Šlechtické rody v Čechách, na Moravě a ve Slezsku od Bílé hory do současnosti*, Díl II, Praha 2010, s. 327 a Václav MENTBERGER (ed.), *Z deníku Jana Josefa hraběte z Vrtby*, Plzeň 1940, s. 16.

12 NA Praha, ČDK, inv. č. 1225, číslo 2162, kart. 936, záležitosti obligace na 150 000 říšských tol. vystavené Františkem Antonínem Šporkem Alžbětě z Obrnic a prohlášení za falešnou (1740–1744), dobrozdání české místodržiteléské kanceláře z 5. 11. 1739.

13 Knihovna NKP Hospitalu Kuks, inv. č. 6987, kalendář se zápisky T. A. Seemana z roku 1742, zápis z 10. 3. a 23. 2.

ky a zemským prokurátorem Maxmiliánem Johannem Eringem, který měl být teoreticky pověřen hlavními úkoly, jakými bylo sepisování excepce (dokument odpovídající na žalobu) a vymýšlení hlavní taktiky obhajoby. Pozice prokurátora Eringa byla ale oslabena dvěma faktory. Prvním faktorem, jenž do jeho pozice zasahoval, byl samotný hrabě, neboť ten se velice aktivně zapojoval do procesu nejen jako vnější pozorovatel, ale především jako aktivní činitel, který měl jako poslední rozhodnout o podobě excepce a dalších jednotlivostí, a to ne vždy podle mínění svého prokurátora. Jako další omezoval Eringovy pravomoci druhý z hlavních právních poradců hraběte Swéerts-Sporcka královský fiskus Johann Christian ze Strolzu, jehož radám dával hrabě často přednost. Je nasnadě, že tyto aktivity nebyly Eringovi po chuti. Po nemalé rozepři s Johannem Christianem ze Strolzu ohledně výsledné podoby excepce v září roku 1740 svou spolupráci s hrabětem ukončil s poukázáním na fakt, že pokud mu hrabě nemůže svěřit plnou důvěru (a volnější ruku), nechce pro něj dál pracovat.¹⁴

Kontakt hraběte s prokurátorem Eringem se touto „výpovědí“ neuzavřel, neboť bylo potřeba vyřešit otázku advokátovy mzdy a tato záležitost se protáhla až do června roku 1742. Zřejmě se tímto potvrzuje dobová neoblíbenost této sociální skupiny. Již v předbělohorské době platili advokáti za nečestné a lakomé lidi, jak je patrné z některých narážek ve Všehrdově právníkém pojednání či v Komenského *Labyrintu světa a ráji srdce*, který právníkům rozdal jména jako Darmotlach, Pochleba, Křivoved a Právotah a jejich nejdůležitější zákony nazval „Žravá hryzení zemská“ a „Dravá šizení zemská“.¹⁵ Zmínky o nepoctivosti advokátů, kteří se snažili obohatit na úkor svých klientů, se objevily také v *Obnoveném zřízení zemském*, jež prokurátorům například výslovně zakazuje spolčovat se proti svému klientovi či dokonce domlouvat se s advokátem protistrany.¹⁶ Takové výtky proti nepoctivosti advokátů zřejmě nebyly úplně neopodstatněné, jak naznačuje příklad prokurátora Eringa, který si za své služby na hraběti Swéerts-Sporckovi vyžádal 4 000 zl, jež ale hrabě odmítl zaplatit s poukazem na to, že je to částka příliš nadsazená. Výsledek následného soudního sporu o Eringův plat dal hraběti za pravdu. Podle rozsudku soudu Nejvyššího purkrabství bylo advokátu Eringovi za jeho služby přiznáno pouze 400 zl, tedy desetkrát méně, než si původně žádal.¹⁷

Naprosto odlišný vztah vázal k hraběti královského prokurátora Johanna Christiana ze Strolzu. Tohoto úředníka nelze považovat za zaměstnance hraběte Swéerts-Sporcka. Pan

14 Tamtéž, inv. č. 6985, kalendář se zápisky T. A. Seemana z roku 1740, zápis z 5. 9.

15 Jan Amos KOMENSKÝ, *Labyrint světa a ráj srdce*, Praha 2005, s. 87.

16 Hermenegild JIREČEK (ed.), *Obnovené právo a zřízení zemské dědičného království Českého*, Praha 1888, čl. B LI.

17 NA Praha, Nejvyšší purkrabství, inv. č. 85, registra výpovědí, rozsudek v případě JUDr. Ering versus Anna Kateřina Swéerts-Sporck.

ze Strolzu pomáhal Swéerts-Sporckům ze své pozice královského fisko-úředníka a především člena Fundační komise, protože se stal hlavním dohlížitelem nad úspěšným dokončením kukské hospitální nadace. Jako takový se tedy velice zajímal o průběh sporu s paní Obernitzovou, který zmíněnou nadaci pozastavil, a záleželo mu na tom, aby se problém se směnkou hraběte Františka Antonína Šporcka vyřešil rychle a hladce.

Nedostával tedy od hrabat žádný plat ani v průběhu soudního sporu, ani po jeho skončení. Jedinou odměnou (spíše symbolickou) a poděkováním za jeho příspěví k výhře sporu mu měla být stříbrná skříňka s psacím načiním a dalšími drobnostmi, kterou ale několikrát odmítl, neboť prý „za vedení tak bezbožně vyvolané pře si před Bohem nic nechce vzít“.¹⁸ Při pročítání Seemanových deníkových zápisů si nelze nepovšimnout přátelského rysu, jímž se vztah královského prokurátora s hrabaty Swéerts-Sporckovými vyznačoval. Nebo alespoň měl v denících budít zdání přátelského vztahu. S královským prokurátorem byl hrabě či jeho pravá ruka Seeman ve styku takřka nepřetržitě, což samozřejmě dokládá především to, že se hrabě na úsudek pana ze Strolzu maximálně spoléhal a pokládal ho za rozhodující, a proto se s ním radil i o těch nejmenších krocích, které bylo potřeba učinit. Z tohoto důvod udržovali pravidelný kontakt, ať již osobní či písemný. O tom, jak důležitým se stal názor královského fisko-úředníka pro hraběte, svědčí i to, že mu hrabě nedopřál odpočinku ani při jeho pobytu v lázních v Karlových Varech a několikrát ho nechal písemně zpravovat o detailech událostí v Praze a nechybělo ani preposílání důležitých dokumentů.¹⁹

Nicméně jejich setkání zřejmě přesahovala obyčejný profesionální rozměr. Pan ze Strolzu několikrát hostil Swéerts-Šporcky na svém statku Podmokly, jež ležely asi 10 km severně od Zbiroha. V červenci roku 1740 zde pobýval hrabě doprovázený Tobiášem Antonínem Seemanem a dalšími dvěma sloužícími tři dny, jež vyplnili především dlouhými diskuzemi s královským prokurátorem. Nechyběly ovšem ani projíždky a procházky po okolních lesích či přihlížení hrám služebníkům.²⁰

Také Johann Christian považoval svůj vztah k hraběti za poněkud výlučný a cítil velkou zodpovědnost za to, jak se celý proces vyvine, a neváhal využít ve prospěch hraběte svých pravomocí královského prokurátora. Svým jménem sestavil memoriál k české dvorské kanceláři, ve kterém žádal o uzavření případu z moci českého krále na základě proběhnuvšího ohledání originálu obligace, jež prohlásila zmíněný dokument za nepravý. K takovému kroku se pan ze Strolzu odhodlal proto, že rozsouzení civilního procesu mezi

18 Knihovna NKP Hospitalu Kuks, inv. č. 6987, kalendář se zápisky T. A. Seemana z roku 1742, zápis z 9. 6.

19 Tamtéž, inv. č. 6986, kalendář se zápisky T. A. Seemana z roku 1741, zápis z 16. 6.

20 Tamtéž, inv. č. 6987, kalendář se zápisky T. A. Seemana z roku 1740, zápisy z 27. 7. – 1. 8. Statek Podmokly vlastnil pan ze Strolzu v letech 1720-1747. O tom August SEDLÁČEK, *Hradý, zámky a tvrze království Českého. Díl 8*, Praha 1891, s. 96.

hraběnkou Swéerts-Sporck a paní Obernitzovou bylo odsunuto až do doby, kdy skončí trestní řízení vedené proti paní Obernitzové, jež bylo zahájeno císařským reskriptem z 26. února 1740.²¹ Královský prokurátor se obával přílišného zdržení, které způsobí celé trestní řízení a následně nekonečné formality při ukončování původního civilního procesu. Ve svém memoriálu poukazoval na skutečnost, že toto zdržení by mohlo poškodit realizaci hospitální nadace. Nicméně z dobrozdání místodržitelské kanceláře a císařské odpovědi je patrné, že svůj vliv královský prokurátor nadhodnotil. Nejenže nebylo žádosti vyhověno, ale místodržitelský úředník se ve svém dobrozdání dokonce podivuje nad troufalostí pana ze Strolzu, jenž prý měl jako bývalý apelační rada lépe zhodnotit situaci. Žádosti nemohlo být vyhověno mimo jiné proto, že celou záležitost sledovala také saská kurfiřtská vláda, jak je zmiňováno výše, a bylo proto žádoucí, aby proběhl řádný soud.²²

Vedle zemského prokurátora a královského fisko-úředníka se do právní sítě Swéerts-Sporcků zapojovala řada dalších úředníků, ať již dílčími či dlouhodobějšími úkony. Šlo například o drobné služby spojené s příslušným úřadem a informační a poradenskou činnost, taktéž týkající se povětšinou situace na příslušném úřadu. Často se také jednalo o výpomoc, jež přesahovala povinnosti těchto úředníků, či dokonce byla s jejich pravomocemi v rozporu. Tyto své rádce neváhal hrabě alespoň symbolicky odměňovat a udržovat tak svou síť důležitých kontaktů ve funkčním stavu.²³ K tomuto je třeba dodat, že iniciativa pro udržování výhodného vztahu s hrabětem vycházela také od samotných úředníků, kteří hraběte sami od sebe navštěvovali a kromě profesních záležitostí s ním (resp. s jeho hofmistrem) řešili i takové věci, jako prosbu o dodávku speciálního hradištského másla.²⁴ S většinou z nich se často scházel hofmistr Seeman osobně, a to i mimo rámec svých úředních povinností. Často se navštěvoval třeba s některými členy úřednické rodiny Christenů, jejichž služeb využíval hrabě nejčastěji, a společně trávili chvíle při šálku čaje.²⁵ Například Johann Wentzel Christen, místodržitelský kancelista, informoval

21 NA Praha, ČDK, inv. č. 1225, číslo 2162, kart. 936, záležitosti obligace na 150 000 říšských tol. vystavené Františkem Antonínem Šporkem Alžbětě z Obrnic a prohlášení za falešnou (1740–1744), císařský reskript z 26. 2. 1740.

22 Tamtéž, dobrozdání místodržitelské kanceláře z 30. 5. 1740.

23 Kromě finálního vyplacení peněžité odměny za konkrétní zásluhu na úspěšně zakončeném procesu obdarovával hrabě příležitostně prostřednictvím svého hofmistra Seemana některé úředníky divokou, zajíci a bažanty ze svých obor. Viz Knihovna NKP Hospitalu Kuks, inv. č. 6985, kalendář se zápisky T. A. Seemana z roku 1740, zápis z 12. 11.; Tamtéž, inv. č. 6986, kalendář se zápisky T. A. Seemana z roku 1741, zápis z 19. 1. či 13. 3.

24 Myšleno Choustníkovo Hradiště. V srpnu roku 1740 si o máslo psal sekretář úřadu desek zemských Ferabosco a v říjnu 1741 expeditor místodržitelské kanceláře Franz Josef Damm. Knihovna NKP Hospitalu Kuks, inv. č. 6985, kalendář se zápisky T. A. Seemana z roku 1740, zápis z 13. 8. a Tamtéž, inv. č. 6986, kalendář se zápisky T. A. Seemana z roku 1741, zápis z 20. 10.

25 Např. Knihovna NKP Hospitalu Kuks, inv. č. 6987, kalendář se zápisky T. A. Seemana z roku 1742, zápis z 9. 6.

hraběte o tom, v jaké fázi se nachází odesílání memoriálů Swéerts-Sporcků k české dvorské kanceláři či o memoriálech podaných protistranou, případně o doručených císařských reskriptech.²⁶ Od Wentzela Ignace Christena, českého deklamátora úřadu desek zemských, si nechával hrabě radit v otázce konečné inrotulace spisů před jejich předáním soudu.²⁷ Zde se zdá, že právě Wentzl Ignac Christen lehce překročil své pravomoci deklamátora, když se snažil hraběti pomoci vyslovením svých názorů na věc. Jako deklamátor měl pouze dohlédnout na kompletaci dokumentů, ale instrukce mu podle Lenky Burdové zakazovaly kterékoli ze stran radit, jak postupovat v procesu inrotulace a jakkoli do tohoto procesu zasahovat.²⁸ Ovšem jak víme, norma se od praxe leckdy výrazně liší.

Spolupráce se všemi úředníky probíhala souběžně. Hrabě se samozřejmě radil často s několika z nich najednou a kromě toho se tito úředníci scházeli také mezi sebou a radili se spolu. Jenže tak rozsáhlý právní aparát mohl být často spíše ke škodě věci. Více odborníků mělo totiž i více názorů, a tak mezi nimi docházelo k drobným i větším neshodám. Konfliktní situace byla ještě umocněna tím, že se do věci vkládal hrabě se svým vlastním (často odlišným) řešením. Jako tomu bylo např. v případě formulování excepce v září 1742. Oba prokurátoři (zemský i královský) sepsali vlastní verzi dokumentu. Hrabě potom z každého vybral jen ty části, které se mu zdály nejvhodnější, pospojoval je svými vlastními myšlenkami a vytvořil tak excepci úplně novou. Kvůli neshodám ve věci výsledné podoby excepce a kvůli nedůvěře, se kterou hrabě kontroloval každý dokument, který advokáti vytvořili, se dokonce prokurátor Ering odmítl dál na případu podílet a hrabě místo něj musel najmout nového advokáta, jímž se stal prokurátor Franz Josef Hoffman.²⁹ Také ten měl později drobné neshody s prokurátorem Stolzem kvůli rozdílným názorům na způsob obhajoby.³⁰

Jako poslední, ale zato neméně důležitý článek právní sítě Swéerts-Sporcků je třeba uvést již několikrát zmiňovaného hofmistra Tobiáše Antonína Seemana, který sloužil již na dvoře Františka Antonína Šporka a z jehož deníkových zápisků můžeme čerpat informace o životě těchto dvou hraběcích generací. Seeman fungoval v tomto právnickém aparátu jako jakýsi spojovací článek, centrální bod, který kolem sebe všechny ostatní úředníky shromažďoval, zajišťoval hladký průběh jejich spolupráce a vzájemné komunikace s hrabětem. Kromě toho sledoval veškeré dění kolem procesu, ať již osobně v Praze, či na

26 Např. Knihovna NKP Hospitalu Kuks, inv. č. 6986, kalendář se zápisky T. A. Seemana z roku 1741, zápis z 19. 6.

27 Knihovna NKP Hospitalu Kuks, inv. č. 6987, kalendář se zápisky T. A. Seemana z roku 1742, zápis z ledna až února.

28 Lenka BURDOVÁ, *Úřad desek zemských*, Sborník archivních prací 36, 1986, s. 343.

29 Knihovna NKP Hospitalu Kuks, inv. č. 6985, kalendář se zápisky T. A. Seemana z roku 1740, zápis z 5. a 7. 9.

30 Tamtéž, inv. č. 6987, kalendář se zápisky T. A. Seemana z roku 1742, zápis z 8. 2.

dálku písemně ode dvora hraběte Swéerts-Sporcka. Při svém pobytu v Praze zařizoval vše potřebné, aby nedošlo k žádnému promeškání. Jeho úkoly by se daly přirovnat svým rozsahem k úkolům, jež pro svého pána hraběte Ferdinanda Jana Verduga vykonával speciálně najatý agent Antonín Pichler v šedesátých letech 17. století.³¹ Vztah agenta k hraběti Verdugovi byl ale zaměstnanecký a smluvně ošetřený, na rozdíl od toho, jak byl k Swéerts-Sporckovi připoután Seeman.

Oproti tomuto rozsáhlému systému advokátů a úředníků nedisponovala paní Obernitzová takovými možnostmi. Zřejmě musela projevit velkou odvalu a dostatek kuráže, aby podala svou žalobu, neboť se rozhodla obžalovat osobu vyššího stavu, očividně bohatší a tedy s lepším přístupem ke kvalitním advokátům a s většími kontakty a přímluvci na úřadech, kterých bylo k úspěšné zakončení při také potřeba.³² Dokonce i v případě, že by byla žaloba paní Obernitzové oprávněná, neměla pro její prosazení nejvýhodnější pozici.

Celá obžaloba paní Obernitzové byla založena na onom jediném dokumentu, který měl údajně podepsat František Antonín Špork a jeho svědci hrabě Václav Ferdinand Caretto de Millesimo a hrabě Markvart z Hrádku.³³ Hlavním úkolem právníků Swéerts-Sporcků tedy bylo vyvrátit tuto důkazní listinu, čehož dosáhli několika způsoby. Za prvé se zaměřili na fyzickou podobu dlužního úpisu. Během odborného ohledání důkazního materiálu na úřadě Nejvyššího purkrabství se objevilo přes 20 hrubých chyb a nesrovnalostí v materiálu a písmu. Papír, inkoust a hedvábný provázek přivazující pečeti byly příliš nové, podpisy hraběte a jeho dvou svědků byly psané jiným rukopisem, než byl pro ně typický, a také jejich pečeti byly prohlášeny za nepravé.³⁴ Výsledek průzkumu dokumentu postučil královskému prokurátorovi k tomu, aby žalobkyni uvěznil a nechal proti ní zahájit trestní řízení, což celý proces mírně prodloužilo.³⁵

Dalším způsobem, jak vyvrátit obligaci, bylo zaměřit se na její obsah a vyvrátit samotnou skutkovou podstatu. Při bližším pohledu na obsah samotné obligace se zdá vskutku skoro nemyslitelné, že by tato žaloba nebyla vykonstruovaná. Podezřelá se zdála napří-

31 Michaela BURIÁNKOVÁ, *Pražský agent hraběte Ferdinanda Jana Verduga v druhé půli 17. století*, in: Celostátní studentská vědecká konference Historie 2010, Olomouc 2012 (v tisku).

32 Například v roce 1741 posílal hrabě žádost nejvyššímu zemskému sudímu Josefu Františku z Vrba a Bruntálu, aby urychlil odeslání posudku od zemských desek na královské místodržitelství. A odeslání bylo skutečně urychleno, viz Knihovna NKP Hospitalu Kuks, inv. č. 6986, kalendář se zápisky T. A. Seemana z roku 1741, zápis ze 4. 9.

33 Zřejmě se jednalo o Václava Arnošta Markvarta z Hrádku, o kterém píše ve své studii Valentin Urfus. Srov. Valentin URFUS, *Václav Arnošt Markvart z Hrádku, šlechtický právník, zemský hodnostář a manufakturní podnikatel (k problematice feudálního stavovství v pobělohorských Čechách)*, Právněhistorické studie 29, 1989, s. 91–101.

34 Knihovna NKP Hospitalu Kuks, inv. č. 6984, kalendář se zápisky T. A. Seemana z roku 1739, zápis z 17. 12.

35 Tamtéž, zápis z 12. 2. a tamtéž, inv. č. 6985, kalendář se zápisky T. A. Seemana z roku 1740, zápis z 26. 3.

klad příliš vysoká vymáhaná dlužná částka, která měla obnášet 150 000 říšských tolarů (225 000 rýnských zlatých) a k tomu 3 % úrok. Obhajoba poukazovala na nepravděpodobnou výšku zapůjčené částky s poukazem na ne příliš velkou majetnost údajné věřitelky paní Heslerové.³⁶

Za všechny logické úvahy nad nepravděpodobností dat uvedených v obligaci a ve výpovědích svědků, kterými se právní poradci hrabat Swéerts-Sporcků snažili zpochybnit pravost tohoto dokumentu, uveďme jako příklad argumentaci v případě nepravděpodobného data a místa sepsání směnky, k čemuž bylo za potřebí předvolat několik svědků.

Výpovědi svědků předvolaných hrabětem Swéerts-Sporckem jsou ideálním příkladem strategie, díky níž mohly (netvrdím, že nutně musely) strany ovlivnit výsledek sporu ve svůj prospěch. I za předpokladu, že byla obhajoba oprávněná a pravdivá, mohlo být užitečné výpovědi mírně zmanipulovat a kladný výsledek pře si tak pojistit. Podepsání obligace mělo podle uvedených údajů proběhnout 5. září 1699 v Konojedech. Všech sedm svědků, kteří v době sepsání obligace, tedy před čtyřiceti lety, sloužili u hraběte, potvrdilo jednomyslně (doslova „*uno ore et voce*“), že hrabě se v té době v Konojedech nenacházel.³⁷ Potom v létě roku 1723 měl podle žalobkyně přijet do Prahy saský advokát Johann Christoph Müller, aby zde dodatečně potvrdil svým podpisem obligaci za přítomnosti hraběte Šporka, ale i tuto možnost vyvrátilo jednomyslně osm svědků, kteří přísahali, že v té době hrabě pobýval na Kuksu, a nikoli v Praze. Mezi přísahajícími svědky byl také Šporkův hofmistr Tobiáš Antonín Seeman, který jako důkaz předložil svůj pečlivě vedený deník z roku 1723.³⁸ Tyto nářky si nekladou za cíl tvrdit, že údaje o místě pobytu hraběte Šporka čtyřicet let před konáním této soudní pře byly nepravdivé. Zdá se však podivné, že si všichni svědci do jednoho po tak dlouhé době na den přesně vybavovali, kde hrabě pobýval.

Ve způsobu dokazování nesmyslnosti obligace je patrná také cílená snaha útočit přímo na osobu paní Obernitzové. Jako by předpoklad, že je strůjcem celého procesu ona, formoval podobu všech protiargumentů. Ačkoli pozdější šetření připouští, že tím, kdo směnku zfalšoval, mohl být také Gustav Hanibal z Oppersdorfu, od kterého paní Obernitzová směnku získala, či saský advokát Johann Christoph Müller, jenž ji před tím předal panu z Oppersdorfu,³⁹ argumenty vznesené v této excepci nenechávají nikoho na pochybách, že tou, která mělo vše zkonstruovat, je paní Obernitzová.

36 SOA Praha, Velkostatek Křivoklát, Starý a Nový archiv, inv. č. 435, sign. D 154, excepcie Anny Kateřiny Swéerts-Sporck, fol. 7v.

37 Tamtéž, fol. 9v.

38 Tamtéž, fol. 12r.

39 NA Praha, ČDK, inv. č. 1225, číslo 2162, kart. 936, záležitosti obligace na 150 000 říšských tol. vystavené Františkem Antonínem Šporkem Alžbětě z Obrnic a prohlášení za falešnou (1740–1744), zprá-

Prostředků k souboji soudní cestou byla celá řada. Kromě tzv. „vyzbrojení“ se důkladným právníckým aparátem a následným soustředěním se na samotný obsah obhajoby či žaloby se dalo využít vedlejších právních kliček, jež umožňovalo samotné zřízení zemské. Nejčastěji se využívaly k prodloužení procesu. Přestože spor paní Obernitzové se Swéerts-Sporcky proběhl poměrně plynule bez příliš velkých prodlev a vyřešen byl během pěti let, i v tomto procesu došlo k několika pozdržením, ať již úmyslným či neúmyslným.

Již odpověď Swéerts-Sporcků na žalobu paní Obernitzové, tzv. excepce, se o pár měsíců opozdila. K sepsání excepce Swéerts-Sporcků bylo ale třeba získat více času, proto si vymohli další výjimečné prodloužení lhůty, aby měli dostatek času k získání všech potřebných důkazů, především výpovědí saských svědků. K sepsání excepce si také obhajo- ba vyžádala ohledání originálu obligace. Ačkoli byla podána žaloba již v září 1739, dodala paní Obernitzová originál dokumentu až v prosinci a teprve v únoru dalšího roku proběhlo prověření obligace za účasti odborníků, kteří složili potřebnou přísahu u zemských desek až v březnu 1740, což sepsání excepce ještě oddálilo. Prohlášení obligace za falsum ale proces zkomplikovalo více, neboť na jeho základě byl císařským reskriptem pozastaven civilní proces a zahájeno trestní řízení s paní Obernitzovou. Civilní proces byl obnoven teprve v červnu 1740, takže excepce nakonec byla dodána až po deseti měsících od podání žaloby.⁴⁰

Také žalobkyně si vymohla několikrát prodloužení lhůt, posílala memoriály do Vídně a k úřadu Desek zemských, proti čemuž se na oplátku Swéerts-Sporckové bránili posíláním protestací. I to byl způsob, jak se bránit či útočit v soudním sporu – vymáhat si výjimky u úřadu Desek zemských či přímo ve Vídni u panovníka.⁴¹ První i ostatní výpady a pokusy paní Obernitzové získat na svoji stranu výhodu a potažmo i pravdu byly s přehledem odrazeny, ale i přesto se ještě jako by z posledních sil pokoušel její advokát alespoň oddálit konečnou inrotulaci spisů před jejich odesláním k soudu. Po zamítnutí jeho dvou memoriálů, odeslaných za tímto účelem k Úřadu desek zemských, byla přeci jen provedena inrotulace akt, souboj se ukončil a oběma stranám nezbývalo již nic jiného než čekat tři měsíce na konečný výrok soudu, který by ze své panovníkem propůjčené pravomoci jejich spor rozřešil.⁴²

Rozsudek zněl ve prospěch obviněné Anny Kateřiny Swéerts-Sporck. Paní Obernitzová se ocitla na straně poražených a podobně jako ve skutečném souboji fyzickým musela

va ze 4. 4. 1740.

40 Knihovna NKP Hospitalu Kuks, inv. č. 6985, kalendář se zápisky T. A. Seemana z roku 1740, zápis z 12. 9.

41 Příklady zaslání žádostí a protestací: Knihovna NKP Hospitalu Kuks, inv. č. 6986, kalendář se zápisky T. A. Seemana z roku 1741, zápis z 9. 2. či tamtéž, zápis z 29. 5.

42 Tamtéž, inv. č. 6987, kalendář se zápisky T. A. Seemana z roku 1742, zápisy z února až března.

počítat se ztrátami, neboť soud jí uložil uhradit veškeré soudní výlohy. Swéerts-Sporckové se naopak osvobodili od splácení enormně velkého a zřejmě smyšleného dluhu, který mohl přivodit jejich totální ekonomický a tím také pravděpodobně sociální úpadek, ale také se jim podařilo obhájit čest hraběte Františka Antonína Šporcka, která by byla pošpiněna ne tím, že se stal dlužníkem, ale tím, že by se nechal „*tak ostudně přechytračit nějakou slabou ženštinou*“.⁴³

Pokud člověk selhal v tomto úředním souboji, státní mocí kontrolovaném a řízeném, a nechtěl se uchýlit k fyzickému násilí, pořád ještě zbývala možnost využít k potrestání protivníka vyšší moci. Jako zhrzený advokát Ering, jenž ani soudní cestou nevymohl na hraběti svých 4 000 zl, na něž měl podle svého mínění nárok, který alespoň hraběti Františku Karlu Swéerts-Sporckovi dopisem vzkázal, „*že na něj za tuto křivdu budou on a jeho děti bez přestání přivolávat boží pomstu a nepochybuje, že hraběte Bůh skutečně potrestá*“.⁴⁴

43 SOA Praha, Velkostatek Křivoklát, Starý a Nový archiv, inv. č. 435, sign. D 154, excepcie Anny Kateřiny Swéerts-Sporck, fol. 9r.

44 Knihovna NKP Hospitalu Kuks, inv. č. 6987, kalendář se zápisky T. A. Seemana z roku 1742, zápis z 14. 4.

Zusammenfassung

Der barocke Adlige und seine Rechtsberater. Am Beispiel eines Rechtsstreits zwischen Anna Katharina Swéerts-Sporck und Christina Elisabetha von Obornitz (1739–1743)

Die Studie beschäftigt sich am Beispiel eines Rechtsstreits zwischen Anna Katharina von Swéerts-Sporck und Christina Elisabetha von Obornitz mit einem Netz von Rechtsberatern und den daraus hervorgehenden Möglichkeiten der Verteidigung vor Gericht. Gegenstand des erwähnten Streits war eine finanzielle Forderung, die von Frau Obornitz aufgrund einer angeblich von Graf Franz Anton Sporck, dem Vater der Gräfin Swéerts-Sporck, unterzeichneten Obligation erhoben hatte. Mit Unterschrift der Obligation habe Franz Anton Sporck bestätigt, von Dorota Elisabetha von Hesler, der Mutter Christina Elisabetha von Obornitz, 150 Tausend Reichstaler geliehen zu haben.

Zu Beginn der Arbeit werden beide Streitpartner vorgestellt. Es folgt eine kurze Beschreibung des Streitverlaufs ab der Anklageerhebung am 5. 9. 1739 bis hin zur Bestätigung des Urteils der Obligationsfälschung durch Maria Theresia im Juni 1743. Der Rechtsstreit wird im zeitgenössischen gerichtlichen und gesellschaftlichen Kontext dargestellt.

Nachfolgend widmet sich die Arbeit der Beschreibung des konkreten Rechtsberaternetzes von Gräfin und Graf Swéerts-Sporck, deren Mitglieder den Swéerts-Sporcks verschiedentlich verbunden waren, angefangen bei Arbeitgeberverhältnissen bis hin zu freundschaftlichen Beziehungen. Die Aufgaben der Berater griffen oftmals ineinander über oder kreuzten sich, es kam vielfach zu Meinungsverschiedenheiten. Das Netz bestand aus dem

Hauptrechtsberater und Prokurator Maxmilián Johann Ering, der später von Prokurator Franz Josef Hoffman abgelöst wurde. Des Weiteren verließ sich der Graf auf die rechtliche Beratung und Hilfe des königlichen Fiskal Johann Christian von Strolz, der mit der Aufsicht über die von dem verstorbenen Grafen Franz Anton Sporck gegründete Stiftung betraut war. Neben diesen beiden Hauptberatern griff der Graf bei der Gewinnung von Informationen oder Dokumenten auf kleinere Beamte zurück, auf Schreiber und Deklamatoren des Landtafelamtes, den Expeditoren der Statthalterei u. Ä. Stellvertretend für alle sei hier die Beamtenfamilie Christen genannt, mit der die Swéerts-Sporcks am häufigsten in Verbindung standen. Nicht zuletzt verließen sich Graf und Gräfin in Rechtsangelegenheiten auch auf die Hilfe ihrer rechten Hand, des Hofmeisters Tobias Anton Seeman.

Im Schlussteil der Arbeit präsentiert die Autorin mehrere Beispiele konkreter, von den Meinungen und Ratschlägen der gräflichen Rechtsberater beeinflusster Eingriffe in den Fortgang des Rechtsstreits.

Das Ziel der Arbeit bestand insbesondere in der Analyse des Funktionierens eines Rechtsberaternetzes und in der Beschreibung des Verlaufs eines konkreten gerichtlichen Rechtsstreits aus der Sicht einer der Streitparteien sowie die Art und Weise der Ausnutzung der Fähigkeiten von Rechtsberatern bei der Verteidigungskonzipierung.